

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för humaniora

Kvinnan i kristendomen

En analys av tre läromedel utifrån ett genusteoretiskt perspektiv

Malin Frisk

2016

Uppsats, Grundnivå (kandidatexamen), 15 hp
Religionsvetenskap
Ämneslärarprogrammet med inriktning mot arbete i gymnasieskolan
Religion för ämneslärare (61-90)

Handledare: Febe Orest
Examinator: David Carlsson

Abstrakt

Den här studien är en läromedelsanalys där syftet är att studera hur kvinnan presenteras, vilka egenskaper hon framställs ha och vilka hennes funktioner beskrivs som i kapitlen om kristendom i läromedlen för gymnasieskolan i religionskunskap 1. Detta med en utgångspunkt i den nuvarande läroplanen. Läromedelsanalysen är en litteraturstudie med en hermeneutisk ansats. De tre läromedlen analyseras utifrån ett genusteoretiskt perspektiv, genom denna analys så besvaras frågeställningarna:

- Hur representeras kvinnan respektive mannen?
- Hur ser fördelningen i representationen ut mellan mannen och kvinnan, jämn eller ojämn?
- I vilka situationer nämns kvinnan specifikt? Tar läromedlen upp kvinnan utan att nämna mannen?

I denna studie framgår det att fördelningen mellan mannen och kvinnan i läromedlen är ojämn och att mannen nämns flertalet gånger i olika situationer medan kvinnan nämns i snarlika situationer då de nämns. Läromedlen tar sällan upp kvinnan utan att mannen nämns i samband. Kvinnan presenteras ofta som mamma, fru och nunna. Sammanlagt i dessa tre läromedel så har kvinnan 12 representanter som nämns vid namn. Studiens syfte är också att se om läromedlen lever upp till det som beskrivs i styrdokumentet.

Innehållsförteckning

Inledning	2
Syfte och frågeställningar	3
Disposition.....	3
Tidigare forskning	4
Metod.....	7
Hermeneutik	7
Material.....	8
Genusteoretiskt perspektiv	9
Feministiska kritiken	14
Styrdokumentet.....	15
Läromedelsanalysen	16
En människa, TUSEN VÄRLDAR	16
Fördelning mellan mannen och kvinnan	21
Religion och sånt 1	23
Fördelningen mellan mannen och kvinnan	28
Religionskunskap 1 en mosaik	29
Fördelningen mellan mannen och kvinnan	32
Sammanfattning av resultatet	33
Sammanfattande slutdiskussion.....	35
Litteraturlista	37

Inledning

Vems religion är kristendomen egentligen? Finns det representanter för både mannen och kvinnan? Kristendom är en religion som för många ses jämställd, men hur framställs den i läromedlen? Skapar läromedlen en bild av jämställdhet mellan mannen och kvinnan?

I Första moseboken i Bibeln står det:

Gud sade: ”Vi skall göra människor som är vår avbild, lika oss. De skall härska över havets fiskar, himlens fåglar, boskapen, alla vilda djur och alla kräddjur som finns på jorden. Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne. Som man och kvinna skapade han dem. Gud välsignade dem och sade till dem: Var fruktsamma och föröka er, uppfyll jorden och lägg den under er. Härska över havets fiskar och himlens fåglar och över alla djur som myllrar jorden.¹

När jag läser detta så får jag en bild av att kvinnan och mannen är jämställda och att Gud inte är könsbestämd utan Gud är könsneutral.

Så hur framställs människan i läromedlen? Får båda könen lika stor plats som man och kvinna så de blev skapta. Bilden som läromedlen förmedlar kring kristendomen blir i sig en sanning då det i dagsläget inte existerar en statlig kvalitetssäkring av läromedel. Detta ligger istället på lärarna och lärarutbildningen att studera det material som skrivs till de olika kurserna. Med det i åtanke så kommer denna analys av läromedel hjälpa mig i mitt framtida yrke som lärare. Det är viktigt att analysera det material som lämnas ut till eleverna, det påverkar vilken bild som de får av religion. I Gy11, som är den läroplanen som följs i nuläget, så tillkom det en specifik punkt om att kön i religion ska behandlas i religionskunskap 1. Denna uppsats kommer att behandla hur kvinnan framställs i kristendomen i läromedel skrivna för religionskunskap 1. Läroplanen ligger som grund för idén att studera tre olika läromedel utifrån ett genusteoretiskt perspektiv. Studien av läromedlen kommer som sagt att analyseras utifrån ett genusteoretiskt perspektiv. Detta är för att se hur jämställda läromedlen är och om båda könen blir representerade.

¹ 1:26ff 1 Mos

Syfte och frågeställningar

Syftet är att studera hur kvinnan presenteras, vilka egenskaper hon framställs ha och vilka hennes funktioner beskrivs som i kapitlet om kristendom i läromedel för gymnasieskolan i religionskunskap 1 med utgångspunkt i den nuvarande läroplanen. Genom detta ta reda på vems religion kristendomen är utifrån läromedlen, utifrån ett genusteoretiskt perspektiv.

Dessa frågeställningar kommer att behandlas i denna uppsats:

- Hur representeras kvinnan respektive mannen?
- Hur ser fördelningen i representationen ut mellan mannen och kvinnan, jämn eller ojämn?
- I vilka situationer nämns kvinnan specifikt? Tar böckerna upp kvinnan utan att nämna mannen?

Disposition

Först i denna litteraturstudie kommer delen tidigare forskning där forskning kring detta fenomen presenteras. Sedan kommer materialet presenteras, alla läromedlen beskrivs en i taget där upplägget av läromedlet beskrivs. Metod som kommer att användas är litteraturstudie med hermeneutisk ansats. I metoddelen kommer hermeneutiken beskrivas närmre. Teorin genusteoretiskt perspektiv kommer att appliceras på denna studie och förklaras i teoridelen. På grund av att denna litteraturstudie är en läromedelsanalys så innehåller denna uppsats utdrag ur styrdokumentet, den delen innefattar det från kursplanen i religionskunskap 1 som är relevant för denna studie. I kursplanen tar skolverket upp kön och därför är det en del efter styrdokumentet som behandlar begreppen kön och genus. Efter detta kommer undersökningen av läromedlen som är indelad i tre delar, en del för varje läromedel. Målet är att svara på frågeställningarna och uppnå syftet med studien. Slutligen så finns analysen och det är här som genusteoretiskt perspektiv appliceras på undersökningen och läromedlen ställs mot styrdokumentet.

Tidigare forskning

Nedan kommer tidigare forskning presenteras kring andra läromedelsanalyser som har genomförts. Det är fyra uppsatser, en bok skriven av Kjell Härenstam och en bok skriven av Tina Mattsson.

Kjell Härenstam gör en omfattande jämförande analys av ett antal läroböcker i hans bok *Skolboks-Islam*. Läroböckerna är skrivna för låg-, mellan- och högstadiet samt för gymnasiet, och vissa av dem tillhör olika läroplaner. Härenstam betonar att undersökningen han har genomfört är jämförande och är inte utförd för att fram att framställa vilka läroböcker som är bra eller dåliga, eller de läroböcker som har rätt eller fel. De slutsatser Härenstam har beskaffat sig handlar om *överensstämmelse* eller *bristande överensstämmelse* utifrån tre faktorer:

- a) De undersökta läromedlen.
- b) Den bild av islam som de muslimska författare presenterar i de skrifter som angivits i en del av boken.
- c) De för respektive läroböcker gällande läroplanerna.²

Härenstam finner att det existerar läroböcker som framställer islam negativt. Bilden av islam är negativ, både i dess gudstro och människosyn, och hur detta kopplas ihop med krig och konflikter i världen där muslimers inblandning finns.

Tina Mattsson har skrivit boken kön och genus i samhället och i det sociala arbetet, i den här boken har hon lyft fram kön- och genusperspektivet till hemliv, utbildning och arbetsmarknad. Hennes mål med boken var att visa hur könstillhörighet har betydelse för hur livet ser ut för människor, exempelvis vilket arbete de har och vilken lön de får men även hur de blir bemötta och hur de bemöts av andra människor. Mattssons förhoppning med sin bok är att skapa ett ökat intresse för att behandla olika frågor och områden med olika former av perspektiv, så att läsaren vid andra tillfällen kanske kritiserar och ber om andra perspektiv i exempelvis undervisningen om det faller undan eller glöms bort. Förhoppningen är också att en ökande kunskap om betydelsen av könstillhörighet ska infalla.³ Mattsson menar att det finns många aspekter kring orättvisor som kan relateras till kön. Det går enligt henne exempelvis att hävda att om kvinnor jobbar mindre så får de mindre betalt än männen, och när de jobbar mindre kan de mer ansvar för hemmet.

² Härenstam 1993:261

³ Mattsson 2002:32

Dock är det inte hela bilden utan kvinnan får ofta sämre betalt trots att de jobbar lika mycket som mannen.⁴ Mattson beskriver förenklat kring begreppen kön och genus, att båda begreppen utgår från kroppen. Hon menar att det är två olika beskrivningar av kroppen och två olika sätt att tolka den. Kön beskriver den fysiska kroppen och genus beskriver människan formande och tolkning av den. Kroppen blir vad människan tillskriver den. Det som människan gör traditionellt är att tillskriva kroppen till biologiskt man och biologiskt kvinna. Sedan tillskriver människan dessa biologiska kön genusaspekterna manligt och kvinnligt, något som är kopplat till människans sociala och kulturella sammanhang.⁵

Susanna Taskila har skrivit en kandidatuppsats och hennes syfte med denna uppsats är att studera hur Jesus framställs i läroböcker genom en text- och bildanalys och även söka efter tecken på manlig dominans och kvinnlig underordning. Fyra olika läroböcker används och hon har också utöver undersökningen gjort en mindre studie av referenslitteraturen. Hon beskriver hur problemet kring granskning av läroböcker ser ut och hur bakgrunden ser ut inom forskningen gällande genus och Jesus. Taskila diskuterar kring sina resultat mot styrdokumentens upplägg. De resultat som har framkommit och hon framhäver som viktigast är att författarna av läroböckerna framställer Jesus som en kärleksfull lärare. Taskilas resultat visar också att kvinnorna får lite utrymme i både bild och text, ibland utelämnas kvinnan helt eller så existerar en torftig information som inte utvecklas. Män och det manliga består av mer än hälften av det material hon använt sig av.⁶

Charlotte Pennerdahl har skrivit en kandidatuppsats och påpekar att det inte finns någon statlig granskning av läromedel och anser att detta kan göra att läromedlen skiljer sig i innehåll. Hon menar att det är viktigt att ha en medvetenhet kring vilken diskurs författaren till läromedlen tillhör, då detta påverkar vad som anses enligt dem är viktigt att ta upp i läromedlen. Exempel som visas är att människors erfarenheter, gärningar och beteenden som grundar sig på kunskaper, synsätt, trosföreställningar och moraler. I Pennerdahls undersökning visar hon att det existerar en skev presentation av män och kvinnor i läromedlen. Hon har granskat fyra stycken läroböcker, de skiljde sig inte avsevärt i upplägget. I textmaterialet har kvinnorna en underordnad roll i samtliga läroböcker, den information som finns om kvinnors religiositet lämnas ute och blir inte

⁴ Mattsson 2002:2

⁵ Mattsson 2002:3

⁶ Taskila 2008

lika omfattande som männens. I bildmaterialet har hon analyserat läroböcker där männen främst representeras och få kvinnor är med på bild. Pennerdahl upptäckte i sin undersökning att kvinnorna ofta blir presenterade som bihang till männen, eller så genomför de ett traditionellt sätt ”kvinnlig syssla”, kvinnorna framstår som osjälvständiga och passiva.⁷

Sofia Holmström har skrivit ett examensarbete och hennes syfte med examensarbetet var att göra en läromedelsanalys utifrån ett genusteoretiskt perspektiv i religionsämnet. Hon valde att rikta in sig på kristendomen. Holmström ville studera om skolans läromedel är genusmedvetna och om, i vilken utsträckning. Hennes frågeställning innefattar frågor kring hur genusordningen uppmärksammas och problematiseras i läromedlen. Hon valde också att ställa frågor om hur kvinnans roll lyfts fram och problematiseras, om det existerar några kvinnliga förebilder samt hur läroböckerna framställer Gud som en könsvarelse. Holmström har valt att använda sig av fyra läromedel som används i religionskunskapsundervisningen på gymnasiet och för att sedan analysera dem använde hon sig av ett analysinstrument som kallas genustrappan. Holmström kommer fram till att de flesta av läromedlen har en låg grad av genusmedvetenhet. De uppnår inte heller till Lpf94:s krav på jämställdhet. Hon uppmanar lärare att se över vilken bild av manligt och kvinnligt som läromedlen de använder sig av förmedlar.⁸

Emilia Gill Lucchesi har skrivit ett examensarbete och i Lucchesis studie har hon sökt efter svaret på hur män och kvinnor framställs genom bilder i tre olika läroböcker och har studerat om det finns några skillnader i framställningen i kristendom i jämförelse med de andra världsreligionerna. Uppsatsen bygger på ett genusteoretiskt och postkolonialistiskt perspektiv och Lucchesi använder sig av en metod som heter framing. Resultatet av hennes analys visar att alla tre läroböcker förstärker den manliga normen, de visar fler män än kvinnor och kan då klassas som mansdominerat enligt statistiska centralbyråns standard menar Lucchesi. I hennes undersökning såg hon att kvinnor ofta visades tillsammans med barn och sällan som auktoriteter, dock visas kvinnorna mer nyanserat i kapitlen om islam och kristendom än i kapitlen om judendom, hinduism och buddhism. Lucchesi uttrycker att hon inte anser att läroböckerna är jämställda men hon menar att de är mer jämställda än de som existerade för ett årtionde sedan. Läroböckerna visar också några spår av koloniala diskurser.⁹

⁷ Pennerdahl 2009

⁸ Holmström 2010

⁹ Lucchesi 2015

Metod

Jag kommer att genomföra litteraturstudien med hjälp av den hermeneutiska bågen och analysera materialet utifrån ett genusteoretiskt perspektiv. En litteraturstudie genomförs genom att göra ett urval som är begränsat och representera området som skall studeras. Uppgiften i en litteraturstudie är inte att inspektera och återgiva utan att välja, ordna och sammanfatta. Den egna frågeställningen som författaren av en litteraturstudie har styr vad som återges av litteraturen. Innehållet ska inte snedvridas men det ska förklara vilka olika förhållanden som uppgiften och frågeställningen innefattar.¹⁰

Hermeneutik

Studiens metod är litteraturstudie. Den utgångspunkten för hermeneutiken kommer att appliceras på denna uppsats. Den är tagen ur Björn Vikströms bok *Den skapande läsaren*. Följande citat är av Vikström där han lyfter en tanke kring hermeneutiken: ”*Ett av hermeneutikens bestående bidrag till vetenskapsteorin är betoningen av att ingen tolkning kan ske helt förutsättningslöst.*”¹¹ Vikström hänvisar till Ricoeur och hur han beskrivit den hermeneutiska bågen. Ricoeur beskriver något som kallas den hermeneutiska bågen, som börjar med en aningslös förståelse det vill säga att helt okritiskt se på texten. I moment två sker förklaringen som är en metodisk analys av någon form. Bågen mynnar ut i en granskande förståelse, detta kan leda fram till en pragmatisk användning i livet något som för tolkningsprocessen ytterligare. Han menar att den här indelningen har liknelser i den klassiska hermeneutiken, som delas in i tre; *subtilitas intelligendi* som betyder att det finns en förståelse. Med *subtilitas explicandi* menar att man tillämpar förståelsen och *subtilitas applicandi* innebär att texten tolkas eller förklaras. Dock betonar Ricoeur att dessa tre inte kan ses som olika moment, utan vara närvarande samtidigt som olika dimensioner. Första förståelsen är ett antagande kring texten kan inte beskrivas vidare utan att se till texten och plocka ut exempel. Texttolkning kan aldrig nå upp till exaktheten som eftertraktas i naturvetenskaplig hypotesprövning, som innebär att det går att genomföra ett upprepande experiment, dock existerar det i tolkningsprocessen

¹⁰ Hartman 2003:49f

¹¹ Vikström 2005:13

ett liknande krav på klarhet i redogörelsen av argument som stöder hypotesen.¹² Vikström förklarar den hermeneutiska bågen i citatet nedan:

Den hermeneutiska bågen förankrar tolkningen i den sociala verklighet där uttolkaren lever: den utgår från att vi som människor är rotade i en historisk tradition, genom vilken textens mening möter oss. Genom vår tolkning håller vi den här traditionen levande och för den vidare till andra.¹³

Genom att använda den hermeneutiska bågen kommer jag tolka kapitlen om kristendom i de tre läromedlen. Under denna rubrik har jag tagit upp vilken metod jag tänker använda mig av och hur jag tänker gå till väga i litteraturstudien av läromedlen. Nästa rubrik handlar om teori och där kommer jag att förklara vilken teori jag kommer att applicera på min analys i litteraturstudien.

Material

För att uppnå studiens syfte används tre läromedel. Det första är *En människa, TUSEN VÄRLDAR* (2015) skriven av Robert Tuveson. Läromedlet är utgivet av Gleerups Utbildning AB. Den andra är *Religionskunskap 1 en mosaik* (2011) skriven av Olov Jansson och Linda Karlsson, utgiven av Bonnier utbildning. Tredje läromedlet är *Religion och sånt 1* (2013) skriven av Börge Ring och är utgiven av Liber AB. De kommer att studeras utifrån de frågeställningar som ställts här. Nedan följer en presentation av respektive läromedel.

En människa, TUSEN VÄRLDAR

Ett läromedel för högskoleförberedande gymnasieprogram. Läromedlet tar upp världsreligionerna med utgångspunkt i deras historia och samtida uttryck, utifrån människosyn, gudsuppfattning. Detta i relation till kön, sexualitet, etnicitet och socioekonomiska aspekter. Läromedlet tar även upp centrala likheter och skillnader mellan världsreligionerna. Den beskriver sambandet mellan religion och vetenskap från ett historiskt och ett nutida perspektiv. I läromedlet presenteras de normativa etiska teorierna presenteras, problematiseras och praktiseras på olika livsåskådningar.

¹² Vikström 2005:28

¹³ Vikström 2005:30

Religionskunskap 1 en mosaik

Det här läromedlet består av tre delar. I första delen *Kultur och religion* sätter författarna in religionen i ett kulturellt samband. *Religion och livsåskådningar* är den andra delen av läromedlet och där presenteras de fem världsreligionerna, olika nya religiösa rörelser och sekulära livsåskådningar. Den tredje delen *Att vara människa* behandlar fyra olika skeenden i livet; etik, kärlek, identitet samt död.

Religion och sånt 1

Detta läromedel är uppdelad i ett antal olika kapitel. Den börjar att ta upp allmänt kring livsåskådningar, vilket är nytt för den upplaga som är den fjärde. Efter det så kommer kapitel om etik och moral, naturfolkens religioner sedan ett kapitel som heter tre religioner som handlar om de abrahamitiska religionerna. De fem världsreligionerna har sitt eget kapitel efter det. Läromedlet avslutas med ett kapitel om de *nya religiösa rörelser*.

Genusteoretiskt perspektiv

På denna studie kommer det att appliceras ett genusteoretiskt perspektiv så därför kommer det perspektivet beskrivas i den här delen. Teorin som beskrivs här nedan kommer vara utgångspunkt för läromedelsanalysen.

Inom genusvetenskaplig forskning så är det konstruktivistiska perspektivet en viktig utgångspunkt. Tanken om kön som en konstruktion påbörjades under 70-talet då Rubin, introducerade tanken om att skilja kön och genus åt. Detta var dock mer på en samhällsnivå för att kunna beskriva könsstrukturer i samhället. Butler var den som startade diskussionen genom att teoretiskt demonstrera hur genus konstrueras på grund av föreställningen av kön som något biologiskt. Butler har som utgångspunkt att människor är begränsade av de diskurser vi lever i.¹⁴ Det konstruktivistiska perspektivet kan förenklat beskrivas som ett antagande om verkligheten och att den har tendens att bli som människan tolkar den. Människan tenderar att uppleva och se det som hon förväntar

¹⁴ Mattsson 2010:21

sig. Det betyder också att människan tenderar att förklara saker med utgångspunkt i något hon redan tror sig veta. Detta gör så att människan återskapar sina egna föreställningar om hur något förhåller sig.¹⁵

En aspekt som tillsammans med det konstruktivistiska perspektivet är tanken om de maktstrukturer som existerar i samhället. En maktstruktur är de krafter i samhället som frambringar kategorier och grupper, dessa ordnas då hierarkiskt i förhållande till varandra. Vissa grupper värderas då högre än andra. Maktstrukturer är något som verkar på en övergripande och strukturell nivå i samhället, dock bärs den upp av människan och detta genom institutioner, agerande och de tankar människor har. Så människans val och agerande kan påverka maktstrukturerna. En maktstruktur är för det mesta distinktast på en strukturell och övergripande nivå. Mattsson tar upp ett exempel när hon undersökt och påvisat att män och kvinnor existerar inom olika områden på arbetsmarknaden och hur deras löner skiljer sig, då männen lön är högre än kvinnors. Maktstrukturer på en strukturell nivå mellan olika grupper är relativt enkla att synliggöra och acceptera. Det kan däremot vara svårt att se på en konkret individnivå eftersom den nivån är komplex. Den är komplex på det sättet att i den individuella nivån så blir individernas likheter och olikheter synliga och det kan vara svårt att se strukturella mönster då. Mattsson beskriver här nedan hur det kan se ut med maktstrukturer på individuell nivå, hon använder sig själv som exempel:

Att jag, som kvinna, har valt ett för en kvinna traditionellt vård- och omsorgsyrike när jag valde att bli socionom, förstår jag snarare i termer av att jag gjort ett val utifrån mitt intresse för människor och relationer, än i termer av att jag som kvinna är förtryckt och hänvisad till vissa yrkesområden och utestängd från andra. Att jag inte valt att bli bilreparatör eller direktör ser jag snarare i förhållande till mitt ointresse för bilar och teknik eller att jag känner mig olämplig för direktörsposter, än att det är områden som traditionellt domineras av män och är maskulint kodade, vilket kan vara en anledning till att jag inte identifierar mig med dem.¹⁶

I detta utdrag anser jag att det blir tydligt hur maktstrukturerna kan påverka en person på individuell nivå. Det är svårt att se strukturerna och det leder till att Mattsson i det här

¹⁵ Mattsson 2010:31

¹⁶ Mattsson 2010:35-36

fallet tänker att det har med henne som person och göra. Vilket det också har men maktstrukturerna har påverkat henne och skapat en roll för en henne att antaga.

Det existerar en del feministiska teoretiker som anser att genus är "en relation" eller något man skulle kalla för en uppsättning av olika relationer, alltså inte ett enskilt igenkänningstecken. Vissa teoretiker hävdar i likhet med Beauvoir att det är endast feminint genus som är utpräglat, maskulint genus definieras som det mänskliga. Det menas att kvinnor definieras utifrån sitt kön och män, Butler skriver att Beauvoir såg det som att männen; "*upphöjs till bärare av den kroppsöverskridande universella egenskapen att vara människa*".¹⁷

I boken *Språk och kön* ställer sig författarna Ann-Catrine Edlund, Eva Erson och Karin Milles frågan "*vad är kön?*". De försöker bena ut begreppen kön och genus. Senare delen av 1900-talet användes fortfarande begreppet kön, det användes på ett svävande och otydligt sätt. Ofta så innefattade begreppet endast kvinnor och forskningen var samlad kring kvinnors liv och aktivitet. Det var dock ibland då begreppet innefattade både män och kvinnor. Grunden för forskningen verkade till största del vara biologi och de personliga relationerna mellan de två könen. De äldre traditionerna låg som grund för detta tankesätt, då fortplantningsprocessen innehöll ett stort förklaringsvärde även när det gällde mäns och kvinnors livsval, intressen och även plats i samhället och i familjen. Det talades om könsroller. Genom att se på kön uppdelat och att människor består av två olika bestående kön, så uppstår en del föreställningar. Att utifrån de bestämda könen formas *livsmönster, handlingssätt* och *betydelsesystem*, detta är då inte skapat av biologi utan en konsekvens av socialt och kulturellt framställda bilder av människan. På 1970-talet förlorade begreppet kön, som förklarades som biologiskt kön, sitt förklaringsvärde. Forskning hade kommit fram till att kön var något som var mer komplext än vad som tidigare antagits. Edlund m.fl. beskriver det som att de ville bort från "*det biologiska träsket*" som förklaring för de olika positionerna kvinnor och män besatt inom arbeten och maktpositioner i samhället. Med begreppet genus, hittade forskarna ett mindre känsloladdat ord. Genus var en term som betonade relationen mellan män och kvinnor både som individer och i grupp. Begreppet visade på ett genussystem, en strukturell ordning som existerar mellan könen. Ett system där män till stor del besitter mer makt, inom ekonomi, religion och yrkesliv. Genus som begrepp gav vetenskapen ett verktyg för att analytiskt skilja på biologiskt givna könet från det som är tilldelat av det sociala och

¹⁷ Butler 1999:59

kulturella. Denna distinktion mellan kön och genus har även varit politiskt gångbart. Edlund, Erson och Milles beskriver hur synen förändras i detta citat:

Mäns överordnade makt i samhället kunde inte längre legitimeras med hänvisning till biologiska skillnader mellan kvinnor och män; maktskillnaderna pekade mot bakomliggande intressen och förut-
antaganden.¹⁸

De tar också upp att begreppet genus kan innebära vissa problem. Edlund m.fl. menar att biologin med människans kropp, sexualitet och fortplantering var oviktigt, och att människors kroppar inte hade någonting med maktförhållanden i samhället. I dagsläget ser många forskare att biologin inte bestämmer eller determinerar mäns och kvinnors olika liv och maktställningar. Dock ser de att den ändå är relevant för händelser inom familjen och på en samhällsnivå.¹⁹

Nedan är ett utdrag ur Tina Mattsons bok *Intersektionalitet i socialt arbete – Teori, reflektion och praxis*, och den förklarar på ett tydligt sätt hur maktordningen i samhället ser ut.

En feministisk analys bygger på förståelsen av att samhället präglas av en maktordning där män överordnas och kvinnor underordnas. Män har tillgång till mer makt och maktrelationer och kvinnor utesluts systematiskt från olika maktpositioner. Mannen är också norm i den bemärkelsen att han inte ifrågasätts eller definieras som kön, han tenderar att vara könsneutral och osynliggjord som man medan kvinnor kontinuerligt synliggörs som kvinnor och som avvikare.²⁰

I genusforskning talas det ibland om en ”manlig norm” med et menas att det är mannen som är symbol för människan. Maria Hedlin skriver i boken *Jämställdhet – en del av skolans värdegrund* att mannen som norm kan tänkas vara något som inte existerar längre på 2000-talet. Dock så är fallet inte så utan det finns fortfarande spår av det i språket och det uttrycker en kulturell föreställning. Så om inget annat anges i så är det en man som åsyftas. Hedlin förklarar att språkvetare talar om att de feminina formarna markeras, exempelvis genom tillägg som *kvinnlig* läkare eller *lärarinna*. Undantag

¹⁸ Edlund m.fl. 2007:29

¹⁹ Edlund m.fl. 2007:28f

²⁰ Mattsson 2010:51

existerar då mannen inte är norm och det är i områden som anses vara mer kvinnliga, dessa områden är ofta sammankopplade med barn, vård eller omsorg. I dessa fall så läggs manlig till, exempelvis *manlig* förskollärare.²¹ Hedlin beskriver att det finns ett ställe där den manliga normen är lätt att upptäcka utifrån ett genusteoretiskt perspektiv och det är i sakregister i historieböcker. I dessa böcker går det att finna hänvisningar till ”kvinnoarbete” men ingen hänvisning till ”mansarbete”, utan männens arbete hittas under rubriken ”arbete”. Detta menar Hedlin också kan existera gällande ”utbildning” och ”kvinnlighet utbildning”. Ett annat exempel är att kvinnlig rösträtt är ett sökord men ”manlig rösträtt” är helt enkelt bara ”rösträtt”. Det allmänna gäller männen men inte alltid kvinnor.²²

Genusteoretiskt perspektivet kan vara fokuserat gentemot kvinnor och hur de skiljer sig från män, men även hur männen framställs. Kvinnor har inte bara osynliggjorts utan är också något som är annorlunda och olik normen, det vill säga mannen. Kvinnan är något som måste synliggöras på grund av att hon är annorlunda och har andra levnadsvillkor. Detta är exempel på hur den genusvetenskapliga diskussionen började med ett kvinnoperspektiv, där kvinnan sattes i centrum. Förändring kring detta har dock skett successivt och diskussionen kring genus har kommit att även innefatta män och det ”manliga”, och hur det formas av samhället och ger uttryck.²³

I heliga texter och i myter har kvinnor beskrivits som underlägsna män, de har skildrats som farliga och bör vara under kontroll av en man. Religion är något som har varit männens område och på grund av detta skapat en hierarkisk ordning i samhället med männen överordnade kvinnorna. Jonas Svensson skriver i *Människor och makter 2.0* där han tar upp det han kallar för ett paradexempel i kristna kontexter över hur det går att uttyda denna syn, det här är ett citat ur Efesierbrevet 5:22-24:

Ni kvinnor, foga er efter era män som efter Herren. Ty en man är sin hustrus huvud liksom Kristus är kyrkans huvud – han som också är frälsare för denna sin kropp. Och liksom kyrkan underordnar sig Kristus, så skall också kvinnorna i allt underordna sig sina män.²⁴

²¹ Hedlin 2010:30

²² Hedlin 2010:31

²³ Mattsson 2004:21

²⁴ Svensson 2010:82

Jonas Svensson anser att det mest betydelsefulla bidraget som har kommit från feministiskt tänkande och feministiskt kritisk teori i förhållande till religionsvetenskap, är att det har skapat ett krav på att synliggöra kvinnors religiositet och deras religiösa praxis både nutida och historiskt. Det är vanligt i dagsläget att översiktsverk över traditioner i religion innehåller en specifik del som innefattar exempelvis ”kvinnans roll”. Svensson menar att det är i och för sig bra, men påpekar att det sällan förekommer en separat del som handlar om ”mannens roll”. Det innebär att mannen fortfarande är normen och kvinnan blir då ett undantag.²⁵

Nedan är ett utdrag ur Svenssons text, han beskriver hur de religiösa riterna som existerar har värderats. Jag har valt att ha med det för jag anser att det tydliggör en skillnad som finns kring vad det är som är viktigt inom religion. I detta utdrag blir det tydligt att de ritualer som utförs av män är de som har blivit viktigare.

Vad är det till exempel som säger att offentliga hästoffer vid kungakröningar är mer religionsvetenskapligt intressanta än ritualer som utövas vid barnsäng, eller att regler kring mat och matlagning är mindre intressanta än exempelvis regler kring ränta? Ett problem är förstås att en sådan värdering ofta görs inom de religiösa traditionerna själva, och att detta speglas i den religionsvetenskapliga forskningen.²⁶

Det här utdraget väcker tankar på grund av vilka som är inkluderade och exkluderade i dessa ritualer. De ritualer som utförs av män framstår som mer intressanta, det som gör detta utdrag så viktigt är att se om detta avspeglar sig i undervisningen ute i skolorna.

Jag vill avsluta denna del om kön och genus genom att citera Simone de Beauvoir: ”Man föds inte till kvinna man blir det.”²⁷

Feministiska kritiken

Jag har valt att ta med den feministiska kritiken av kristologin på grund av att få en koppling mellan genusteoretiskt perspektiv och kristendomen. Ann-Louise Eriksson diskuterar den feministiska kritiken av kristologin. Kristologin är läran om Jesus, vem han är och vad han åstadkommer. Denna del kring kristologin är med i uppsatsen på grund av att det är kristendomen som ska studeras i läromedlen. Kristologin har fått ett växande

²⁵ Svensson 2010:84

²⁶ Svensson 2010:83

²⁷ Butler 1999:58

intresse sedan kristen teologi började studeras ur ett genusteoretiskt perspektiv.²⁸ Eriksson anser att kritiken till viss del är mycket skarp, hon citerar Naomi Goldenberg från 1979, ”*en kultur som vidmakthåller en maskulin bild för det högsta gudomliga inte kan tillåta sina kvinnor att erfara sig själva som jämlika män*”.²⁹ Det finns tre områden som den feministiska kritiken av kristologin har koncentrerat sig på. Det första som kritiken framhåller är föreställningen ”*Jesus är Kristus*”, detta är något som implicit och explicit skapar kön så att män och det ”manliga” ter sig vara närmre det gudomliga än kvinnor och det ”kvinnliga”. Den andra kritiken som framförs av kristologin är att den androcentriska kristologins tendens att utelämna kvinnors identitet och frälsning, deras erfarenheter och existens. Den sista och tredje feministiska kritiken som existerar gentemot kristologin är sättet som Jesus både som Gud och människa utgör normen för mänskligheten. Den normen ska då eftersträvas för både män och kvinnor.³⁰

Styrdokumentet

Läromedlen som är med i denna litteraturstudie är läromedel som är tilltänkta kursen religionskunskap 1. I läroplanen beskrivs det vad som är ämnets syfte, några av dessa bitar har jag valt att koppla till litteraturstudien för att studera om böckerna uppfyller detta. I ämnet religionskunskap 1 ska eleverna erfara kunskap och en förståelse för kristendom och att kristendomens traditioner har en särskild betydelse då dess traditioner har skapat de värdegrunder som existerar i det svenska samhället. Ämnet ska också ha sin undervisning med utgång från en samhällssyn som är präglad av en öppenhet när det handlar om livsstilar, livshållningar och människors olikheter. Eleverna ska också få en möjlighet i undervisningen att få analysera och värdera hur religion kan stå i relation till bland annat etnicitet, kön, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.

I kursen religionskunskap 1 så finns det ett antal punkter som innefattar vad som ska vara det centrala innehållet i kursen. Nedan är de punkter som jag valt ut och de som kommer att appliceras på denna litteraturstudie, läromedlen kommer att analyseras med ett genusteoretiskt perspektiv men också se hur väl de kan kopplas till kursplanen utifrån det. Här är några punkter som är tagna ur ämnesplanen för ämnet religionskunskap som kommer att studeras i denna studie:

²⁸ Eriksson 2004:34

²⁹ Eriksson 2004:34

³⁰ Eriksson 2004:34

- Kristendomen, de övriga världsreligionerna och olika livsåskådningar, deras kännetecken och hur de tar sig uttryck för individer och grupper i samtiden, i Sverige och i omvärlden.
- Religion i relation till kön, socioekonomisk bakgrund, etnicitet och sexualitet.
- Individers och gruppers identiteter och hur de kan formas i förhållande till religion och livsåskådning utifrån till exempel skriftliga källor, traditioner och historiska och nutida händelser.³¹

I läroplanen i den delen som är allmängiltiga för alla som studerar på gymnasiet, finns det avsnitt som handlar om grundläggande värden och förståelse och medmänsklighet. Detta kan vara fördelaktigt att studera då det inte finns någon närmre beskrivning om vad som menas kring begreppet kön i kursplanen. Det står att ingen ska bli utsatt för *”diskriminering på grund av deras kön, etnisk tillhörighet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling.”*³² Detta är det som står uttryckligen kring kön, sedan finns det som står allmänt kring demokratiska grunder och mänskliga rättigheter.

Läromedelsanalysen

Analysen av de tre läromedlen kommer att börja med att jag läser dem förutsättningslöst utifrån den hermeneutiska bågen. Detta kommer sedan leda till att svaren på frågeställningarna kommer framkomma. Varje läromedel kommer att undersökas var för sig för att sedan sammanställas. Utgångspunkt för undersökningen har varit att besvara frågeställningarna, för att få fram hur kvinnan respektive mannen representeras i läromedlen har jag studerat vilka kvinnor och män som nämns vid namn och vad som står om dem. Jag har även valt att ha med delar där det är tydligt om författarna talar om män eller kvinnor. Undersökningen kommer att analyseras utifrån ett genusteoretiskt perspektiv.

En människa, TUSEN VÄRLDAR

Detta läromedel är skrivet av Robert Tuveson och är upplagt så varje världsreligion har sitt eget kapitel. I kapitlet om kristendom existerar det olika underrubriker som är väl

³¹ Skolverket

³² Skolverket

kopplade till läroplanen, exempelvis; ”*kön*”, ”*sexualitet*” och ”*socioekonomisk bakgrund*”. Nedan kommer det att stå vilka kvinnor som nämns i kapitlet om kristendomen i läromedlet och utdrag vad det står om dem. Kvinnorna som nämns vid namn kommer att beröras först och sedan kommer männen som nämns tas upp. Maria var Jesus mor och är den kvinna som Tuveson nämner först i kapitlet.

”Jesus mor hette Maria. Enligt evangelierna blev hon med barn utan sin make Josefs medverkan, den så kallade jungfrufödseln. Josef var snickare. Vilket enligt vissa källor även Jesus arbetade som.”³³

Maria är ett viktigt helgon för katolikerna, trots det är detta det enda som står om Maria. Hon framställs som mor och fru. I detta utdrag så framgår maktstrukturen tydligt, mannen blir överordnad kvinnan här.³⁴ Det blir tydligt genom att Maria beskrivs som en mor och fru, hon tillskrivs en viss roll i och med hon nämns samband med två män. Detta kan påvisa att Maria inte är en tillräckligt viktig karaktär inom kristendomen för att nämnas som en egen person. Marias roll inom kristendomen och hennes bidrag till kristendomen tar läromedlen inte med.

Första kvinnan som Tuveson tar upp i kapitlet som inte är jungfru Maria är en kvinna vid namn Lydia, utdraget nedan är det som Tuveson skriver om henne:

När det gäller kvinnors position och situation under denna första tid i kristendomens historia är berättelsen om Lydia (Apostlagärningarna 16:11-40) intressant. Vi får reda på att Lydia handlade purpurtyger och var alltså förvärvsarbetande. Dessutom ägde hon ett hus som hon lät Paulus bo i under en av hans missionsresor. Hennes hus blev en samlingspunkt för en kristen församling.³⁵

Tuveson beskriver berättelsen om Lydia som intressant på grund av den visar hur kvinnors situation såg ut på den här tiden, trots det är detta allt som står om Lydia. Genom att nämna historier om kvinnor men väljer att inte beskriva det mer ingående så blir kvinnan dold. I och med att han nämner Paulus istället för att berätta mer om Lydia så levererar han en färdig konstruktion till eleverna hur de ska se på berättelsen om Lydia och vad som är viktigast. Med konstruktion så hänvisar jag till Mattsson då hon

³³ Tuveson 2015:135f

³⁴ Mattsson 2010:35–36

³⁵ Tuveson 2015:138

presenterar det konstruktivistiska perspektivet som kan innebära att människan tolkar verkligheten utifrån ett antagande.³⁶ I utdraget förklarar Tuveson Lydia med utgångspunkt i något han redan vet och detta kan tyda på ett återskapande av hans egna föreställning om hur något förhåller sig. Detta kan vara en förklaring till att Lydias historia inte beskrivs mer och ett försök att legitimera hennes närvaro i läromedlet genom att nämna Paulus.

Heliga Birgitta är en kvinna som är välkänd, hon är både ett helgon och öppnade ett kloster i Sverige. Utdraget nedan är det som Tuveson har valt att skriva om heliga Birgitta:

På 1300-talet fick heliga Birgitta (1303–1373) tillåtelse av påven att grunda en klosterorden. Hon sade sig ha fått uppenbarelser från Kristus. Dessa finns nedtecknade i verket Himmelska uppenbarelser. Klostret invigdes av Birgittas dotter Katarina i Vadstena kungsgård. Orden kallas Birgittinorden. Birgitta blev helgonförklarad av påven 1391-det är därför hon kallas heliga Birgitta.³⁷

Tuveson visar för läsaren vilken position de ska ha gentemot Heliga Birgittas uppenbarelser genom att skriva ”sade sig”, vilket kan framstå som en misstro. Genom detta uttalande så kan det framstå som att författaren ser sig som överordnad heliga Birgitta. Utdraget om heliga Birgitta är kort, innehållsfattig och det enda som finns. Historien kring hur hon fick tillåtelse av påven förklaras inte och på grund av att Tuveson redigerar berättelsen så framstår heliga Birgitta mindre viktig för kristendomen. Mattsson beskriver detta som en maktstruktur, här upprätthålls maktstrukturen av Tuveson i och med hans val att vara kortfattad i sin beskrivning av heliga Birgitta.³⁸

Under 500-talet grundades några av de första klosterordenarna den kallades benediktinorden och grundades av Benedikt av Nursia, Hildegard av Bingen grundade ett benediktinkloster. Nedan är ett citat från kapitlet om kristendom. Så här beskriver Tuveson henne:

*”Hildegard av Bingen (1098–1179) grundade två benediktinerkloster i Tyskland. Hon är känd för sina uppenbarelser, sin musik och sitt kunnande om örtmedicin.”*³⁹ Det faktum att denna kvinna grundade kloster framgår inte som det hon är känd för, det kan ses som en förminskning och att hon inte har samma rätt till maktpositionerna som männen har.

³⁶ Mattsson 2010:31

³⁷ Tuveson 2015:143f

³⁸ Mattsson 2010:31

³⁹ Tuveson 2015:143

Då de flesta människors upplevelser beskrivs mer ingående. En annan kvinna som nämns vid namn i kapitlet är: *”Konstantin den Stores mor var kristen och hon hette Helena.”*⁴⁰ Detta citat är all information som finns om henne. Hennes tro kan ha påverkat hennes sons val att beskydda kristendomen menar Tuveson, men som tidigare nämnt så existerar ingen mer information kring Helena.⁴¹ Luther var en man som tog avstånd från klosterväsendet och gjorde en reform, och han gifte sig med en kvinna som det står om i kapitlet. Utdraget som är här nedan är det som Tuveson skriver om henne, Katharina von Bora:

Han gifte sig själv med Katharina von Bora (1499–1552), en nunna som påverkad av hans lära 1523 flydde från sitt kloster tillsammans med åtta medsystrar. Hon betraktades som en av centralgestalterna i reformationen, och påverkade bland annat synen på protestantiskt familjeliv.⁴²

Utifrån ett genusteoretiskt perspektiv så blir maktstrukturen tydlig i detta utdrag, på grund av att kvinnan beskrivs som en fru vilket kan tolkas som att hennes roll är endast att tillhöra mannen. Hon beskrivs i läromedlet som en centralgestalt i arbetet med reformationen men det berättas det inte hur. Katharina von Bora påverkade också synen på protestantiskt familjeliv, men hur får läsaren inte reda på. Svensson som jag citerat tidigare i studien berättar om hur religionsvetenskapen skiljer på de olika ritualerna och att de som kvinnor är delaktiga i verkar vara mindre intressanta⁴³, och i utdraget ovan framgår det att Tuveson väljer bort hur familjelivet blev påverkat. I det här utdraget tillskrivs kvinnan ingen större roll, hon nämns men inte mycket mer.

Läromedlet är påverkad av maktstrukturen genom att mannen framstår som överordnad kvinnan. Utgångspunkten för denna slutsats är en förståelse av att samhället präglas av en maktordning där männen är överordnad kvinnor. Mattsson beskriver det som att kvinnor systematiskt utesluts från maktpositioner i samhället.⁴⁴

Bernadette Soubirous är en kvinna som hade visioner av jungfru Maria, nedan är ett utdrag om vad Tuveson skriver om henne:

⁴⁰ Tuveson 2015:141

⁴¹ Tuveson 2015:141

⁴² Tuveson 2015:146

⁴³ Svensson 2010:82–84

⁴⁴ Mattsson 2010:51

Här berättade Bernadette Soubirous att hon hade uppenbarelser av jungfru Maria vid arton olika tillfällen under en femmånadersperiod år 1858. I Massabiellegrötan där uppenbarelserna ska ha skett finns en källa vars vatten anses ha helande krafter för den som tror. Till Lourdes kommer varje år ungefär fem miljoner pilgrimer.⁴⁵

Bernadette Soubirous är den enda kvinnan som nämns utan att en man nämns i samband. Det är bara en människa och hennes religiösa upplevelse.

Under en rubrik som heter kön och sexualitet i läromedlet så problematiserar Tuveson något som existerar i dagsläget kring kvinnors roll inom kristendomen. Specifikt om de bör få jobba som präster och biskopar. Detta är ett utdrag om vad som Tuveson valt att ta upp om detta:

En av de nutida frågorna i kristenheten är om kvinnor ska tillåtas bli präster och biskopar eller inte. I svenska kyrkan kan kvinnor bli såväl präster som biskopar. Detta beslöts redan 1958. År 2013 blev Antje Jackelén vald till Sveriges första kvinnliga ärkebiskop. I kontrast till situationen i Svenska kyrkan är det fortfarande så i katolska och ortodoxa kyrkor att prästämbetet är stängt för kvinnor. Man hänvisar till tradition, till exempel att apostlarna var män och att man aldrig har haft kvinnliga präster. Även många bibeltrogna protestanter är emot kvinnliga präster. Utifrån deras bibeltolkning ger bibeln svaret att det är omöjligt med kvinnliga präster.⁴⁶

Läromedlet tar upp ett aktuellt problem som existerar inom kristendomen för kvinnor och vilken plats de får ta i sin egen religion. Läromedlen blir då en produkt av de sociala strukturer som har skapat könsrollerna. De gånger som kvinnan nämns så framstår hon ofta som en avvikare på grund av att författaren är tydlig att poängtera när texten handlar om en kvinna. Hedlin beskriver den manliga normen och att det menas att mannen är en symbol för människan.⁴⁷ Detta genomsyrar läromedlet genom att när en text handlar om kvinnan så är det uttalat, så är inte fallet när det handlar om mannen och det kan vara på grund av att mannen ses som en norm.

Mannen nämns oftare vid namn i läromedlet så nedan kommer det vara ett sammandrag av vilka män som nämnts och hur mannen representeras allmänt i

⁴⁵ Tuveson 2015:170

⁴⁶ Tuveson 2015:157

⁴⁷ Hedlin 2010:30-31

läromedlet. Ovan kan man se att det är totalt åtta kvinnor som nämns vid namn i detta läromedel, som jämförelse tänkte jag att jag ska räkna upp hur många män som nämns som har påverkat kristendomen på olika sätt, och vad som kortfattat står om dem.

Gud och Jesus nämns i starten av kapitlet och beskrivs mer under kapitlets gång. De tolv apostlarna, b.la. där Petrus, Jakob, Johannes och Judas Iskariot, som nämns vid namn, beskrivs att de var med Jesus och följde honom. Pontius Pilatus auktoriserade Jesus dödsdom. Paulus beskrivs som en viktig apostel, han var dock inte en lärjunge. Han förföljde kristna men blev sedan omvänd då han träffade den uppståndne Jesus. Konstantin den Store var en man som skyddade kristendomen och deltog på ett kyrkomöte där den ”rätta” tron diskuterades, han var även med och formulerade en kristen trosbekännelse. Benedikt av Nursia startade den första klosterorden, benediktinorden. Ludvig den fromme gav munken Ansgar ett uppdrag om att sprida den kristna tron i Norden. Olof Eriksson blev den första kristna kungen i Sverige, han lät sig döpas i Husaby i Västergötland i början av 1000-talet. Martin Luthers historia berättas och Olaus Petri nämns som var Luthers lärjunge och den första som predikade Luthers lära i Sverige. Gustav Vasa utnyttjade Luthers reformation tills sin fördel för att kunna använda kyrkan för att rensa statsskulden, med denna reform blev kungen överhuvud över kyrkan istället för påven.⁴⁸

Detta är en ganska kortfattad information om vad det står om de männen i läromedlet. På grund av hur mycket det stod om dem så skulle det ta för mycket plats att vara utförligare. Fördelningen i min text blir ojämn mellan mannen och kvinnan, detta är på grund av att den ser ojämn ut i läromedlet. Det står mer om mannen och hans religiösa upplevelser och religiositet som gör att allt det inte får plats i denna studie. Denna fördelning kan ses som ett resultat av maktstrukturer.

Fördelning mellan mannen och kvinnan

Från informationen här ovan så går det att utläsa att fördelningen ser ojämn ut, det går att utläsa utifrån vilka kvinnor som nämns och vad det står specifikt om dem. Genom denna jämförelse så framgår det att män nämns oftare. Männen har inte bara flera representanter utan det står oftast mer information om de männen som nämns. Männen i detta läromedel synliggörs som viktiga historiska människor eller ledare inom religionen. Kvinnorna

⁴⁸ Tuveson 2015:133–149

benämns inte på samma sätt, de får inte samma utrymme som männen. Om en kvinna haft en stor historisk påverkan så beskrivs inte det på samma sätt som mannen och hon blir ofta förminskad till mamma och fru.

De kvinnor som nämns vid namn nämns i samband med en man. Två av kvinnorna är de som är mest beskrivna och utan män. Både har varit med om uppenbarelser av olika slag, det är heliga Birgitta och Bernadette Soubirous. Lydia är en kvinna som nämns för att berättelsen om henne i Apostlagärningarna innefattar mycket om hur kvinnorna i tidig kristendom levde, dock berättas den historien inte i läromedlet. I och med detta gör Tuveson ett val, det kan vara omedvetet eller medvetet, dock blir detta i förlängningen en tydlig markör för maktstruktur, där mannen blir överordnad kvinnan på grund av att kvinnans historia osynliggörs.

De andra kvinnorna som läromedlet tar upp beskrivs som fru, mamma eller i samband med en man. I läromedlet lyfts en diskussion kring om kvinnor ska få vara präster och biskopar. Första kvinnliga biskopen är på en bild och det står hennes namn. På ett annat ställe står det ”I svenska kyrkan är ärkebiskopen den högsta ledaren. Sedan juni 2014 är det en kvinna. Antje Jackelén, som innehar ämbetet.”⁴⁹ Kvinnan nämns också när det handlar om att vara nunna, hon nämns då i samband med munkar. Den ojämna fördelningen i representation mellan mannen och kvinnan

Många kristna betraktar jämställdhet mellan könen som ett viktigt egenvärde och som en del i den kristna betoningen på alla människors lika värde. Detta kan bland annat motiveras utifrån följande bibelcitat: ”Nu är ingen längre jude eller grek, slav eller fri, man eller kvinna. Alla är ett i Kristus Jesus. (Gal 3:28). Men utifrån traditionalistiska, bokstavstroga bibeltolkningar har man och kvinna olika roller, och mannen är överordnad kvinnan precis som Gud står över människan.⁵⁰

Detta citat ur läromedlet vill förmedla till eleverna att kristendomen är en jämställd religion trots att detta inte är något som läromedlet i sig förmedlar i sitt innehåll. Tuveson skriver här även att de som tolkar bibeln traditionalistiskt och bokstavstroget ser mannen överordnad kvinnan. Tuveson beskriver detta som ett problem att kvinnan blir underordnad i religionen, här blir det dock en avsaknad av medvetenhet från hans sida då detta har färgat av sig i läromedlet. För i läromedlet framstår mannen som överordnad

⁴⁹ Tuveson 2015:163

⁵⁰ Tuveson 2015:156

kvinnan på grund av att kvinnans upplevelser och berättelser inte får lika stor plats som mannen.

Detta läromedel *En människa, TUSEN VÄRLDAR* av Robert Tuveson nämner åtta olika kvinnor vid namn, beskrivningen av kvinnorna varierar i längd och innehåll. Läromedlet berör vid diskussionen kring kvinnors rätt att bli präst. De beskrivningar som förekommer om dessa kvinnor som nämns är bristande och inte så innehållsrika. Representationen av männen och kvinnorna blir genom detta ojämn i läromedlet. Kvinnan får inte lika stor plats och på grund av detta så blir det mannen som representerar kristendomen.

Religion och sånt 1

Detta läromedel är skrivet av Börje Ring och det har en annan struktur än det tidigare läromedlet, så därför kommer undersökningen av den skilja sig lite från den som undersökts tidigare. Som i undersökningen av läromedlet ovan så kommer de kvinnor som nämns i läromedlet tas upp först och sedan männen.

I läromedlet är den första kvinnan som nämns vid namn Maria. Informationen som finns om henne är att hon är Jesus mamma, hon är ett helgon och hon är även kallad Madonna. Läromedlet berättar även att hon är ett viktigt helgon i den katolska kyrkan.⁵¹ Maria är ett helgon men det som läromedlet lägger en större vikt vid är att hon är mamma till Jesus

I kapitlet om kristendom i läromedlet så finns det en del som heter *"Många kvinnor främmande för bibelns Gud"*. I den här delen får läsaren information om att personer som nämns vid namn i bibeln är till 94% män. Börje Ring skriver: *"Bibeln är skriven av män och för män. Det är inte långsökt att tro att män sorterat innehållet så att det ska passa dem."*⁵² Hedlin beskriver hur de feminina formerna markeras och här går det att se ett exempel på detta med rubriken *"Många kvinnor främmande för bibelns Gud"*, författaren av läromedlet väljer att synliggöra kvinnan. Kvinnan framställs genom detta inte som en norm utan då blir det implicit mannen som är en norm i läromedlet, för det existerar inget kapitel som heter något liknande men handlar om mannen. Denna del i läromedlet startar med en anekdot, det står: *Det var en man som hade mött Gud. Hans vänner var sprickfärdiga av nyfikenhet. "Hur var Gud?" Mannen svarade: 'Hon var svart.'*⁵³ Efter

⁵¹ Ring 2013:103

⁵² Ring 2013:109

⁵³ Ring 2013:109

denna anekdot konstaterar Ring att Gud beskrivs som en man i Bibeln. Genom att han väljer att ha med denna anekdot så utmanar han de tankarna om att Gud är könsbestämd. Detta kan öppna för diskussioner kring Gud men också ge kvinnor inom kristendomen en gudomlighet att identifiera sig med. Han fortsätter med att berätta om att det är mest män som förekommer i bibliska berättelser. Han uttrycker att han anser att bibeln är skriven av män för män och att det inte skulle vara långsökt att tro att män har sorterat innehållet i bibeln så det ska passa männen.⁵⁴ Detta är en viktig kommentar, på grund av att detta är ett läromedel och skriven för elever så är det bra att visa en källkritisk syn på kristendomen. Få eleverna att ifrågasätta informationen som matas ut till dem, vem har skrivit det och varför har dem skrivit det. I denna del "*Många kvinnor främmande för bibelns Gud*" i kapitlet så tar Ring upp kvinnan som enligt myten var Adams första fru, Lilit. Han undrar vart hon tog vägen och berättar även att hon är "*stark, självständig och fräck.*"⁵⁵ Rings beskrivning av Lilit kan tolkas som att de andra kvinnorna som nämns i läromedlet implicit inte är starka och självständiga. Det kan tolkas som att han är en del av maktordningen och synliggör kvinnan på detta vis. Ring ifrågasätter också här vart *Maria Magdalenas evangelium* tog vägen, där det enligt honom existerat ett kvinnligt perspektiv på Jesus och hans apostlar. Ring skriver även att:

Många kvinnor vill ändra perspektivet och kalla Gud för hon. Vår moder, som är i himlen. Korset är en typisk manlig symbol. Varför inte en grotta, graven där Jesus uppstod från döden? Vore det en bättre symbol?⁵⁶

Denna del i läromedlet kan vara ett val författaren har gjort för att utmana elevernas tankar kring maktstrukturerna och för att få igång deras tankar kring vem kristendomen vänder sig till. Rings val av att ställa sig ifrågasättande till symbolerna som representerar kristendomen och dess innebörd ger läromedlet en till dimension då den inte bara förmedlar vad som kristendomen har för symboler utan ifrågasätter dem, vilket öppnar för en diskussion. Ring skriver att han funderar vart *Maria Magdalenas evangelium* tog vägen och han för en diskussion kring Lilits bortfall. På detta vis synliggör han dessa kvinnor men samtidigt osynliggör han dem genom att han själv inte berättar mer om dem och deras upplevelser. Utifrån Hedlin så kan detta ses som en del av maktordningen som

⁵⁴ Ring 2013:109

⁵⁵ Ring 2013:110

⁵⁶ Ring 2013:110

existerar i samhället.⁵⁷ Det kan också tolkas utifrån det Svensson diskuterar kring religionsvetenskapligt intressanta⁵⁸, så kan detta ha påverkat Ring i sitt val av vilka kvinnor han tar med och vad han berättar om dem. Han har varit påverkad av den religionsvetenskapliga forskningen som blivit påverkad av de religiösa traditionerna och detta i förlängningen blir då eleverna som läser läromedlet påverkade av vad som är intressant.

Andra gången som en kvinna nämns i kapitlet om kristendom är ett utdrag ur bibeln som handlar om Jesus:

I nya testamentet berättas om en kvinna som varit otrogen och som ska stenas till döds. Ett grymt straff som var vanligt på Jesus tid. Stenkastningen ska just börja när Jesus säger: ”Den av er som är fri från synd skall kasta den första stenen på henne.” Ingen ville börja för alla visste att de någon gång gjort fel. Till den otrogna kvinnan säger han: ”Inte heller jag dömer dig. Gå nu, och synda inte mer.” (Johannesevangeliet 8:1–11).⁵⁹

Det kan tolkas som ett tydligt val att han har valt denna texten som innefattar en kvinna som har syndat. Svensson diskuterar kring hur kvinnor i heliga texter beskrivits som underlägsna män, och detta är ett exempel på det. Detta kan även kopplas till det Ring skriver tidigare i läromedlet att bibeln är skriven av män för män. Ring gör ett val, omedvetet eller medvetet, av att låta kvinnan vara den som representerar synd i läromedlet, och den hierarkiska ordningen blir tydlig i detta utdrag.

En text med rubriken *kvinna och man i kristendom* finns i kapitlet om kristendomen i detta läromedel. Under denna rubrik finns det tre underrubriker; *Paulus, I dagens kyrkor* och *Kristen feminism*. Det första som tas upp i denna text är Jesus och hur han bidrog till att höja kvinnans status. Ring berättar om en kvinna som Jesus mötte vid Skärs brunn, som hade varit med många män och på grund av detta ansågs vara mindre värd. Jesus visade kvinnan förtroende och berättade att han var Messias. Ring nämner också att Jesus hjälpte kvinnan som skulle ha stenats till döds. Ring poängterar genom att ta upp att Jesus bidrog till att höja kvinnans status att kvinnan inte hade mycket att säga till om på den tiden. Under rubriken *Paulus* innefattar Paulus uppmaning om att kvinnorna borde vara tysta i församlingen. Detta har tolkats på olika sätt, vissa har tolkat det som att kvinnor

⁵⁷ Hedlin 2010:31–32

⁵⁸ Svensson 2010:83

⁵⁹ Ring 2013:91

inte kan bli präster. Tolkningen att det är en uppmaning till tystnad i kyrkan existerar också. Sista tolkningen är att kvinnorna satt på läktaren, där de inte hörde predikan så bra och kan därför ha börjat pratat med varandra.⁶⁰ I dessa tre olika tolkningar kan man utläsa ett konstruktivistiskt perspektiv i första tolkningen, då det blir ett antagande kring vad som menas och det tolkas sedan därefter. Det existerar en sak i denna del i texten som är bristfällig och det är det enda stället som nämns om att kvinnorna satt på läktaren i kyrkan.

Nedan är ett utdrag från det som är skrivet om under rubriken *I dagens kyrkor*:

I Svenska kyrkan idag är ett stort antal kvinnor aktiva och det finns många kvinnliga präster. Sedan slutet av 1950-talet vigs kvinnor till präster och i Stockholm är de i majoritet. I vissa mindre delar av landet kvarstår kvinnoprästmotståndet, men män äger inte samma självklara tolkningsföreträde längre. Sedan några år tillbaka finns det också kvinnliga biskopar. Katolska kyrkan står för en konservativ familjesyn och kvinnor får inte bli präster. Detta, menar den katolska kyrkan, innebär för den skull inte att kvinnan är förtryckt. Kvinnor får stort utrymme i den katolska världen som diakoner och nunnor. Hela den manliga kyrkliga hierarkin med påven i spetsen står enligt många katoliker inte för något annat än traditioner, och absolut inte för en värdering av kvinnor och män. Gemensamt för kristna i Sverige är att man bortser från flera av de regler som rör kvinnan, exempelvis hennes klädsel och hår. Enligt Paulus ska kvinnan inte klippa sitt hår kort och hon måste bära huvudbonad. (Första Korinthierbrevet 11:4–6.)⁶¹

Traditionen blir i förlängningen ett förtryck av kvinnor då det blir ett uteslutande av en stor del av medlemmarna i den katolska kyrkan.

Under rubriken *Kristen feminism* tar Ring upp feministteologin. Han ställer sig frågan: ”Hur sorterar man bort det manliga synsättet för att hitta det perspektiv som skulle kunna vara mer kvinnligt, eller könsneutralt? Hur kan bibeln användas idag?”⁶²

Vidare tar han upp hur den moderna människan med, som Ring beskriver det, ”jämlighetsideal” ska kunna utöva sin religion med de gamla traditionerna. Ring tar då upp två olika sätt att tolka på: ”Välj texter som handlar om kvinnor och tolka dem på nytt.”⁶³ eller *Utgå från det som allmänt handlar om Gud och det som på ett övergripande*

⁶⁰ Ring 2013:111

⁶¹ Ring 2013:112

⁶² Ring 2013:112

⁶³ Ring 2013:112

sätt talar om befrielse och upprättelse av människan.”⁶⁴ Ring ser på kristendomen utifrån ett genusteoretiskt perspektiv under denna rubrik då han diskuterar dessa frågor. Det som dock är intressant är att han i detta läromedel nämner endast två kvinnor vid namn i kapitlet om kristendomen.

Män som nämns vid namn och lite kortfattat vad det står om dem. Det är de här männen som representerar mannen i detta läromedel. Gud och Jesus nämns tidigt i kapitlet och beskrivs på olika sätt i läromedlet. Pontius Pilatus beskrivs in läromedlet som den som beordrade att Jesus skulle dö. De tolv apostlarna skriver Ring om, nedan är ett utdrag ur läromedlet om det som står om apostlarna.

En dag går Jesus förbi en sjö där två bröder fiskar. Jesus säger till dem: ”Kom och följ mig. Jag ska göra er till människofiskare.” Märkligt nog lämnar bröderna Jakob och Johannes genast sina nät och följer Jesus. Bland de tolv fanns Simon Petrus som fejt sa att han inte kände Jesus när han var rädd för att bli arresterad. Trots det blev han senare av Jesus utsedd till ledare för apostlarna. Den som förrådde Jesus hette Judas. Han var den enda av Jesu tolv apostlar som inte kom från samma landsända som Jesus. Jesus kom från norra delen av landet. Judas kom från den södra delen Judéen.⁶⁵

Paulus är den person som starkt bidrog till att kristendomen blev en världsreligion. Det var Paulus som utformade Jesu tankar till en lära. Jesus formulerade inga läror. Paulus ägnade sitt liv åt att sprida kunskapen om Jesus Kristus.⁶⁶

En man som nämns vid namn och hans historia berättas är Franciskus. Här är ett utdrag av lite av det som Ring tar upp om honom:

När kyrkan ”spårat ut” och levt i överflöd och glömt de fattiga, då har någon startat en proteströrelse som senare blivit en ny klosterorden. Ett sådant exempel är den heliga Franciskus som levde 1182–1226. Han var son till en rik man och Franciskus ägnade sitt liv åt resor och festande. Men en dag hörde han en röst inom sig som uppmanade honom att reparera kyrkan. Franciskus började genast restaurera en gammal kyrka som låg utanför den stad han bodde i. Staden heter Assisi i Italien. Men det var inte bara det som var hans uppgift, utan han skulle reparera kyrkan i hela världen. För att markera att han ville

⁶⁴ Ring 2013:112

⁶⁵ Ring 2013:94

⁶⁶ Ring 2013:95

börja ett nytt liv, ställde han sig på torget i staden och klädde av sig alla sina fina kläder och satte istället på sig en grå, enkel klädnad.⁶⁷

Den mannen det står mest om i kapitlet om kristendom i detta läromedel, bortsett från Jesus och Gud, är Martin Luther. Ring beskriver vems han var och vad han gjorde för kristendomen. Det här är ett citat som Ring skriver om Luther: ”*Luther gjorde människan religiöst myndig: Människan kan själv läsa Bibeln och på egen hand söka Gud. Det behövs inga präster och pågår som förklarar hur det ska vara, menade Luther.*”⁶⁸ Citatet är till för att visa i vilken sorts ton som Luther beskrivs i läromedlet, han beskrivs som en historiskt viktig person.

Fördelningen mellan mannen och kvinnan

I kapitlet om kristendom i detta läromedel nämns fler män vid namn än kvinnor. Dock existerar det mycket information om kvinnor i detta läromedel. Författaren Börge Ring ifrågasätter mycket kring kvinnornas position och deras plats i kristendomen. De män som nämns förekommer det mer information kring och är tydligare.

De specifika situationer som kvinnan nämns i är att hon är fru och mamma, Maria nämns vid namn och det gör även Lilit. Kvinnan får uppmärksamhet i läromedlet då Ring beskriver att Jesus hjälpte kvinnorna och behandlade dem som personer vilket var ovanligt på den här tiden. Kvinnan nämns dock i lite negativa hänseenden, som tidigare nämnt, i och med Paulus uttalande om att kvinnan bör tåga i församlingen. Ring diskuterar mycket kring tillvägagångssätt för att utveckla religion, göra den mer kvinnlig eller könsneutral dock existerar det inte i läromedlet. Han tar också upp hur det kan gå till för att modernisera religionen och anpassa den. Det som alla situationer som kvinnan nämns har gemensamt har att de nämns inte en enda gång utan att en man nämns strax innan eller att kvinnan nämns på grund av en man.

I läromedlet *Religion och sånt*, nämns två olika kvinnor vid namn, båda två står det ungefär en till två meningar om. Båda kvinnorna nämns i samband med en man. Detta gör att fördelningen mellan mannen och kvinnan är ojämn. Ring väljer att ta upp Lilit och beskriver henne som stark, beskrivs en kvinna som stark så kan det bli ett indirekt uttalande om att andra kvinnor är svaga. De gånger männen nämns i läromedlet är det i

⁶⁷ Ring 2013:102

⁶⁸ Ring 2013:106

samband med en auktoritär roll och en beskrivning av hur viktig deras bidrag varit till kristendomen. Enligt Mattsson kan detta bero på att mannen har mer tillgång till makt och maktrelationer och kvinnan utesluts då.⁶⁹

Religionskunskap 1 en mosaik

Det här läromedlet är skrivet av Olov Jansson och Linda Karlsson och utgivet på ett annat sätt än de andra två. Den har ett kapitel som handlar om kristendomen sedan ett kapitel som heter; *kärlek* och finns i en del av läromedlet som heter *Att vara människa* som innefattar vad kärlek och sexualitet i kristendomen innebär. ”I Nya testamentets texter säger Jesus att man och kvinna ska förenas i äktenskapet, men också att det är en gåva att vara könlös (Matteusevangeliet 19:5, 12).”⁷⁰ Detta citat har jag valt att tagit med på grund av att könlös kan betyda flera saker, det kan vara att man viger sin kärlek åt Gud som nunna eller munk och avstår från begär. Men det kan också betyda att det handlar om mannen då religiösa texter kan handla om mannen om inte något annat nämns. Kvinnan synliggörs och blir uttalat en kvinna när delar i läromedlet handlar om en kvinna medan mannen blir osynliggjord och en norm.⁷¹

Den första kvinna som nämns vid namn i detta läromedel i kapitlet om kristendom är Maria, detta är det som står om Maria: ”Enligt Nya testamentet föddes Jesus av Maria, som var trolovad med Josef. Tron på jungfrufödelse grundar sig på att Jesus blivit till utan medverkan av någon man.”⁷²

Maria beskrivs också i läromedlet som det viktigaste helgonet i den katolska kyrkan. Maria är den enda kvinnan som nämns vid namn i detta läromedel i kapitlet om kristendom. Maria fick en uppenbarelse från Gud liknande som heliga Birgitta och Bernadette Soubirous fick. Marias uppenbarelse var att hon skulle bli en gudaföderska. Maria var ung när detta skedde, det beskrivs i *Marias Magdalenas evangelium* men det evangeliet är ingenting som behandlas i detta läromedel. Maria beskrivs kortfattat som mamma och trolovad i detta läromedel trots att hon hade en uppenbarelse från Gud och var en gudaföderska. Marias religiösa upplevelser synliggörs inte i läromedlet.

Det nämns bara en kvinna och detta kan tyda på det som Mattsson benämner som manlig norm, den manliga normen är när det inte står något annat eller det inte är tydligt

⁶⁹ Mattsson 2010:51

⁷⁰ Jansson & Karlsson 2011:233

⁷¹ Mattsson 2010:51

⁷² Jansson & Karlsson 2011:80

att det är en kvinna så antas det att författarna pratar om en man. Mannen tenderar vara osynliggjord och könsneutral, med det uttalandet hänvisar jag till Matssons teori om att mannen är normen och det som läromedlet handlar om när inget annat nämns.⁷³ För när det talas explicit om kvinnor så synliggörs hon och framstår då som en avvikare.

Jansson och Karlsson skriver att i Svenska kyrkan får en kvinna bli präst och att den första kvinnan prästvigdes 1960. Sedan 1997 existerar det även kvinnliga biskopar.⁷⁴ I detta kapitel så är det mansdominerat, titlar som kan förefalla manliga så som präst, biskop och påve. Är någon av dessa titlar en kvinna så blir det alltid ett tillägg, kvinnlig, som ovan här så har författarna skrivit ”kvinnliga biskopar”.⁷⁵ Här ser vi att författarna har valt att markerat de feminina formerna, är det inte markerat så är det en man. Mannen är normen i det här kapitlet.

För att få en överblick hur männen representeras i detta läromedel kommer jag att ta upp vilka män som nämns vid namn i kapitlet om kristendom och kort vad som står om dem.

De första männen som Jansson och Karlsson tar upp i kapitlet om kristendomen är Gud och Jesus. Det är ett val att ha med Gud som en man i denna analys på grund av han benämns som man i detta läromedel. Det framgår att Gud är en man genom att de har skrivit om treenigheten där Gud är Fadern, sonen och den heliga anden.⁷⁶ Jesus beskrivs som sonen och frälsaren och att han genom sin död på korset så tog han på sig mänsklighetens synd. Jansson och Karlsson beskriver det som en symbolik över hans återuppståndelse, genom den så gav han hopp till människorna att de kan få ett evigt liv med Gud.⁷⁷ Jesus hade tolv lärjungar han valde ut och de följde honom. Ingen av de männen nämns vid namn utan blir sammansatta till de tolv lärjungarna.

Josef är en annan av de männen som nämns vid namn i läromedlet, dock står det inte så mycket om honom, de beskriver honom som Marias trolovade och att han är snickare.⁷⁸ I läromedlet är Pontius Pilatus med som en av männen som beskrivs, de skriver att han var den som Jesus överlämnades till och Pilatus var den som dömde Jesus till döden genom korsfästelse.⁷⁹ Följande citat är taget ur läromedlet och är det som står om

⁷³ Mattsson 2010:30–32

⁷⁴ Jansson & Karlsson 2011:89

⁷⁵ Hedlin 2010:31–32

⁷⁶ Jansson & Karlsson 2011:78

⁷⁷ Jansson & Karlsson 2011:79

⁷⁸ Jansson & Karlsson 2011:80

⁷⁹ Jansson & Karlsson 2011:81

Johannes döparen, en man som benämns vid namn i kapitlet om kristendom; ”I 30-årsåldern döptes Jesus av Johannes Döparen och därefter började han gå runt och predika.”⁸⁰ Jesus beskrivs även i två evangelier, detta är två citat från dessa evangelier och det är män som skrivit evangelierna; ”Särskilt i Markusevangeliet uppfattas Jesus som den Messias man väntade på.”⁸¹ och ”I Johannesevangeliet talar Jesus om sig själv i bildspråk: ”Jag är vägen, sanningen och livet”, ”Jag är livets bröd”, ”Jag är världens ljus” och ”Jag är den gode herden”. Detta kan tolkas som uttryck för Jesus anspråk på gudomlighet.”⁸²

Påven beskrivs som den högste ledaren i katolska kyrkan och att han fungerar som en statschef för Vatikanstaten.⁸³ Anledningen till att jag nämner honom är för att Påven måste vara en man enligt den katolska kyrkan. Läromedlet innefattar också information kring prästerskap i de olika kyrkorna, i både ortodoxa och katolska kyrkan så får endast män bli präster. Två män som författarna också valt att ta med är Gustav Vasa och Martin Luther. Det som står om Gustav Vasa är att han införde lutheranska kyrkan i Sverige på 1500-talet.⁸⁴ Martin Luther var den som var med och gjorde en reformation av den katolska kyrkan, Jansson och Karlsson beskriver honom som en protestant mot missbruket och feltolkningar i den katolska kyrkan.⁸⁵

I ett kapitel i läromedlet som heter *sekulära livsåskådningar* tar författarna upp feminismen inom kristendomen. Nedan är ett utdrag från vad det står om feministiska riktningar och hur det påverkat kristendomen i läromedlet:

Feministiska riktningar har även utvecklats inom religionerna. Feministteologin är ett exempel. Den ifrågasätter det manliga perspektivet på vem Gud är och vad det innebär att vara människa. Man anser att religionens språk och symboler framställer det manliga som överordnat. Kvinnliga erfarenheter och upplevelser får därigenom inte plats inom religionerna. Detta ifrågasättande finns inom alla världsreligioner men har flest företrädare inom kristendomen.⁸⁶

⁸⁰ Jansson & Karlsson 2011:80

⁸¹ Jansson & Karlsson 2011:81

⁸² Jansson & Karlsson 2011:81

⁸³ Jansson & Karlsson 2011:87

⁸⁴ Jansson & Karlsson 2011:89

⁸⁵ Jansson & Karlsson 2011:87

⁸⁶ Jansson & Karlsson 2011:181

Här nämner författarna den brist på kvinnliga representanter som existerar inom religion, dock så har detta läromedel brist på kvinnor i kapitlet som handlar om kristendom. Författarna talar om bristen av kvinnliga representanter inom kristendomen, de utmanar maktstrukturen men de misslyckas med att ge plats för kvinnans upplevelser inom kristendomen.

Fördelningen mellan mannen och kvinnan

I detta läromedel är det endast en kvinna som nämns vid namn i det kapitlet som handlar om kristendom. Fördelningen i detta läromedel är ojämn, trots att läromedlet väljer att ta upp feministteologin och att de själva poängterar ut att det finns brister i kristendomen som handlar om att kvinnors erfarenheter saknas i religionen. I läromedlet finns det mer information kring kön och synen på genus, men detta är dock generellt för alla religioner och specificerar inte vilken religion den synen tillhör och därför har jag valt att inte ta med det. De män som nämns vid namn på olika vis är med här ovan och det är totalt elva stycken gentemot en kvinna som nämns vid namn.

Maria nämns som helgon, mamma och trolovad, hon nämns alltså i samband med Jesus och Josef. Kvinnan nämns också då författarna tar upp Svenska kyrkan, där kvinnor får bli präster sedan den första kvinnan vigdes 1960. Här nämns kvinna för sig och inte i någon jämförelse med mannen. När det diskuteras feminism i kapitlet så kommer kvinnan på tal. Detta är dock inte det kapitlet som är utnämnt att det ska handla om kristendomen, utan i en slags fortsättning av alla religioner som handlar om människors liv.

Detta läromedel, *Religionskunskap 1 en mosaik*, nämns bara en kvinna vid namn och det är Maria och hon nämns i samband med Jesus och Josef. Så kvinnan i detta läromedel har en kvinna som nämns vid namn som representant och hon beskrivs då som mamma och fru. Läromedlet är dock inte fullt av människor som blir beskrivna vid namn men männen nämns vid namn flera gånger än kvinnan. Fördelningen är ojämn i representationen. Jansson och Karlsson skriver ”kvinnliga erfarenheter och upplevelser får därigenom inte plats inom religionerna.” Detta är en kommentar på att feministteologin anser att kristendomens språk och dess symboler skildrar det kvinnliga som underordnat. Trots författarnas text om kvinnor inte får någon plats inom religionerna så har de inte gett kvinnorna en plats i detta läromedel. Så läromedlet blir ett upprätthållande av den konstruktionen.

Sammanfattning av resultatet

I denna del kommer alla tre läromedel sammanfattas och även ställas mot läroplanen för att se om de kan uppfylla kraven som den ställer på kursen religionskunskap 1.

De tre läromedlen är alla uppbyggda på olika sätt och har valt att beskriva mannen och kvinnan skilda vis. I det andra läromedlet så väljer Ring att inte ta upp många kvinnor med deras namn, dock har han en del i läromedlet som ifrågasätter kvinnans plats i kristendomen och funderar vart hon har tagit vägen. Samtidigt har detta läromedel inte många kvinnliga representanter. Läromedlet skriven av Tuveesson tar inte upp detta problem som Ring anser existerar inom kristendomen, men han har flera kvinnor med i läromedlet. Överlag så är fördelningen mellan män och kvinnor i läromedlen ojämna. Kristendomen är grundad efter Jesus som är en man och hans följare, som det beskrivs i läromedlen, är män. Det är också män som sedan haft en stor påverkan på utformningen av kristendomen. Fortfarande är det mesta dels män som har större roller i kristendomen. Detta är något som beskrivs i läromedlen och genom detta så lämnas kvinnan utanför. Författarna av läromedlen har valt att behålla det utseendet på kristendomen.

Det som är gemensamt för alla tre läromedel är att de alla får kvinnan att vara något utanför normen. Detta sker i och med att många gånger när kvinnan berörs i läromedlen så är det explicit. På grund av detta kan slutsatsen om att när ingenting specifikt står så syftar den texten på mannen. I tre läromedel så nämns kvinnan utan att mannen nämns endast en gång och det är Bernadette Soubirous, en kvinna som hade uppenbarelser av jungfru Maria.

Det som skiljer läromedlen åt är hur de har valt att ta sig an kvinnan. I två av läromedlen väljer författarna är beröra problematiken kring att kvinna inte synliggörs tydligt. Skapar detta en plats för kvinnan eller visar det fortfarande att hon inte tillhör normen? När kvinnan nämns är det uttalat och det förstärker att all annan information som står handlar om mannen och hans religiositet. Samtliga läromedel lyfter diskussionen om kvinnliga prästers existens, olika argument framförs så är det tydligt att dessa kvinnor är avvikande från normen och de kristna inriktningarna som innefattar kvinnliga präster är i minoritet.

I kursplanen för religion så står det att eleverna ska införskaffa sig kunskaper kring religion i relation till kön. Kursplanen diskuterar inte skillnaden mellan kön och genus. Jonas Svensson skriver i läromedlet Religionsdidaktik kring detta:

I gymnasieskolans ämnesplan för ämnet religionskunskap återfinns liknande skrivningar. Kön nämns som en del av ett mångfaldspaket tillsammans med etnicitet, klass och sexualitet (Ämnesplan i religionskunskap, 2011). Hur religion förhåller sig till dessa olika aspekter av mångfald är något eleverna ska kunna analysera efter att ha tagit del av undervisningen. Således har frågor kring kön och genus både en samhällelig och en individuell aspekt när de relateras till religion i kursplanerna.⁸⁷

Alla tre böcker kan ge eleverna möjlighet till att genomföra en analys av kön, men baserat från en inte helt fullständig bild. Kursplanen för Religionskunskap 1 poängterar att grupper och individer kan bli påverkade av religion och livsåskådningar utifrån exempelvis skriftliga källor, traditioner och händelser både nutida och historiska. Detta är något eleverna ska kunna analysera kring efter kursens slut. Läromedlens uppbyggnad ger dock inte eleverna en fullständig beskrivning av en stor grupp som är kvinnorna, vilket gör att bilden blir bristande. Genom detta kan dock eleverna bli medvetna kring att skriftliga källor och traditioner kan vara det som har skapat att det ser ut som det gör.

I kursplanen för Religionskunskap 1 så att eleverna ska kunna förstå hur individers och grupper identiteter kan formas till en religion genom b.l.a. skriftliga källor, traditioner och händelser. Detta är något som inte blir helt möjligt med dessa läromedel då kvinnans sida av religionen inte blir tillräckligt representerar för att detta ska kunna genomföras. Det som går att genomföra är för eleverna att analysera läromedlet i sig för att se hur skriftliga källor som denna påverkar kvinnan inom kristendomen, då den är bristfällig men också utifrån de texter som handlar om kristen feminism. De texter som handlar om kristen feminism i läromedlen kan vara en bra utgångspunkt för eleverna så att de kan analysera hur en grups identitet har påverkats av den bristande informationen som finns.

Uppsatsen är en läromedelsanalys av tre olika läromedel. Syftet med denna studie var att studera hur kvinnan presenteras i läromedel för religionskunskap 1 i kapitlen om kristendomen. Syftet var också att se vem som presenterar kristendomen i dessa läromedel. Det jag har analyserat i tre läromedel så har det framkommit att kvinnan är underrepresenterad. I de flesta fallen så framställs kvinnan som mor och fru, och de flesta fall hon nämns vid namn är det i samband med en man. Endast en gång så nämns en kvinna vid namn och hennes historia utan att en man nämns i samband. Männerna som

⁸⁷ Svensson 2011:98

nämns i dessa läromedel presenteras som religiösa ledare och historiskt viktiga personer. Det existerar en ojämn fördelning av mannen och kvinnan i de tre läromedlen jag har studerat. De läromedlen som har studerats har jämförts med kursplanen för Religionskunskap 1, för att undersöka om de stämmer överens innehållsmässigt. Utifrån dessa läromedel kommer eleverna att ha möjligheter att uppnå kunskapskraven för kursen religionskunskap 1, dock inte utan stöd från annat material. Fördelningen i dessa läromedel mellan mannen och kvinnan är ojämn och detta kan då i förlängningen förmedla en felaktig bild av kvinnans historia och religiösa upplevelser till eleverna.

Sammanfattande slutdiskussion

I den tidigare forskningen så framgår det att kvinnan får lite utrymme i både bild och text i läromedel. Kvinnan blir ibland utelämnad helt eller när hon existerar i läromedlen så är information inte så utförlig, det visar Susanna Taskilas uppsats där hon söker efter manlig dominans och kvinnlig underordning i fyra olika läromedel.⁸⁸ I likhet med Taskilas uppsats så framgår det även i min läromedelsanalys att kvinnan får ett litet utrymme i läromedlen.

Enligt Charlotte Pennerdahls studie där hon granskar fyra läromedel så framgår det att presentationen av män och kvinnor är skev och kvinnan får en underordnad roll. Informationen om kvinnor är inte lika omfattande som den om männen. Kvinnor är också underrepresenterade i bild i läromedlen. De kvinnor som presenteras i läromedlen är framställda som bihang till männen eller så genomför de traditionella kvinnliga sysslor och framställs som osjälvständiga och passiva.⁸⁹ I Pennerdahls resultat framgår det att kvinnorna framställs som bihang något som stämmer överens med min analys då det framgår i den att kvinnan sällan nämns utan att en man nämns i samband.

Det presenteras i Sofia Holmströms examensarbete, där hon genomför en läromedelsanalys utifrån ett genusperspektiv, att läromedlen har låg grad av genusmedvetenhet och att de inte uppnår den Lpf94:s krav på jämställdhet. De läromedel som har undersökts i den här studien förstärker den manliga normen.⁹⁰ Holmströms uppsats har sin utgångspunkt från den gamla läroplanen så där skiljer det sig från min

⁸⁸ Taskila 2008

⁸⁹ Pennerdahl 2009

⁹⁰ Holmström 2010

studie. Det existerar dock en likhet vilket är att läromedlen förstärker den manliga normen.

Det är fler män än kvinnor som presenteras och det kan då klassas som mansdominerat enligt statistiska centralbyråns standard. Kvinnorna i läromedlen framställs ofta med barn och sällan som auktoriteter. Kvinnorna framställdes som mer nyanserade i kristendomen och islam än vad de gjorde i judendom, hinduism och buddhism.⁹¹ Detta är resultatet av Emilia Gill Lucchesi analys av tre olika läromedel utifrån ett genusteoretiskt och postkolonialistiskt perspektiv. I enlighet med Lucchesis resultat så kan de läromedel jag har analyserats ses som mansdominerade.

Det existerar gemensamma nämnare i resultaten från de texter som är i delen tidigare forskning och det som är resultatet i denna läromedelsanalys. De resultat som existerar i den tidigare forskningen är att kvinnan är underordnad mannen och informationen som förekommer i de läromedlen som har undersökts är bristfälliga.

⁹¹ Lucchesi 2015

Litteraturlista

Primära källor

Jansson, Olov., Karlsson, Linda. *En mosaik Religionskunskap 1*, Andra uppl., Stockholm: Bonnier Utbildning AB, 2009.

Ring, Börge. *Religion och sånt*, Fjärde upplagan, Stockholm: Liber AB, 2013.

Turesson, Robert. *En människa, TUSEN VÄRLDAR*, Första upplag., Malmö: Gleerups Utbildning AB, 2015.

Sekundära källor

Ammert, Niklas (Red.). *Att spegla världen – Läromedelsstudier i teori och praktik*, Första uppl., Lund: Studentlitteratur AB, 2011.

Butler, Judith. *Genustrubbel*, Göteborg: Daidalos, 2007.

Edlund, Ann-Catrine, Erson, Eva, Milles Karin. *Språk och kön*, Falun: Nordstedts Akademiska Förlag, 2007.

Eriksson, Ann Louise. *Genusperspektiv på teologi*. Kalmar: Höskoleverket, 2004.

Gill Lucchesi, Emilia. *En bild säger mer än tusen ord. En läromedelsundersökning med ett genusteoretiskt och postkolonialistiskt perspektiv*, Högskolan i Gävle, 2015.

Hartman, Sven. 2003. *Skrivhandledning för examensarbeten och rapporter*, Första uppl., Falun: Natur och kultur, 2003.

Holmström, Sofia. *Kristendomen ur ett genusperspektiv. En granskning av ett urval läromedel i religion för gymnasieskolan*, Högskolan i Gävle, 2010.

Härenstam, Kjell. *Skolboks-Islam*, Göteborg: Vasastadens Bokbinderi AB, 1993.

Svensson, Jonas. *Kön och genus i religionskunskap*. Ingår i: Löfstedt, Malin (red.). *Religionsdidaktik – Mångfald, livsfrågor och etik i skolan*, Lund: Studentlitteratur AB, 2011.

Mattsson, Tina. *Kön och genus i samhället och i det sociala arbetet*, Lunds Universitet, 2002.

Mattson, Tina. *Intersektionalitet i socialt arbete – Teori, reflektion och praxis*, Malmö: Gleerups, 2004.

Pennerdahl, Charlotte. *Analys av hur kvinnor framställs i förhållande till män i religionskunskapsböckernas avsnitt om judendomen*, Högskolan i Gävle, 2009.

Svensson, Jonas. *Könsperspektiv*. Ingår i: Svensson, Jonas och Arvidsson, Stefan (Red.). *Människor och makter 2.0 En introduktion till religionsvetenskap*, Högskolan i Halmstad, 2010.

Taskila, Susanna. *Jesus och genus i religionslärobokens ljus – En granskning av läroböcker på högstadiet*, Högskolan i Gävle, 2008.

Vikström, Björn. *Den skapande läsaren*, Lund: Studentlitteratur AB, 2005.